

APOSTOL PETER V NAŠEM VSAKDANU IN NJEGOVA PEDAGOŠKA FUNKCIJA V SLOVENSКИH POVEDKAH S KRŠČANSKO VSEBINO

PETRA NOVAK

Osnovna šola Žiri, Žiri, Slovenija
petra.novak@osziri.si

V prispevku so predstavljene povedke s krščansko vsebino, v katerih nastopa apostol Peter. Analiza je bila opravljena na podlagi zbranega zapisanega folklornega gradiva do leta 2008, a iz sredine 19. stoletja, ko so začeli nastajati tovrstni zapisi. Sveti Peter je bil prvi med apostoli, Kristusov učenec, zato se je na podlagi poznavanja Svetega pisma kot temelja krščanske vere medbesedilno prenesel v naš vsakdan. Legendo v prvi vrsti določa prisotnost ene od svetih oseb, zato je predstavljen folklorni žanr legende ter funkcije, ki jih le-te opravljajo v zbranem in analiziranem gradivu. Poučni konec legend nakazuje, da je (bila) ena temeljnih funkcij tudi vzgojna ali pedagoška.

DOI
[https://doi.org/
10.18690/um.ff.9.2023.14](https://doi.org/10.18690/um.ff.9.2023.14)

ISBN
978-961-286-778-2

Ključne besede:
apostol Peter,
etnologija,
legenda,
slovstvena folklor,
pedagoška funkcija

Univerzitetna založba
Univerze v Mariboru

DOI
[https://doi.org/
10.18690/um.ff.9.2023.14](https://doi.org/10.18690/um.ff.9.2023.14)

ISBN
978-961-286-778-2

Keywords:

Saint Peter the Apostle,
ethnology,
folklore,
legend,
pedagogical function

THE APOSTLE PETER IN OUR EVERYDAY LIFE AND HIS PEDAGOGICAL FUNCTION IN SLOVENE TALES WITH CHRISTIAN CONTENT

PETRA NOVAK

Elementary school Žiri, Žiri, Slovenia
petra.novak@osziri.si

This paper presents stories with Christian content in which the Apostle Peter appears. The analysis is based on folklore material collected up to 2008, but dating from the mid-19th century, when such writings began to appear. Saint Peter was the first of the Apostles, a disciple of Christ, and therefore, on the basis of his knowledge of the Bible as the foundation of the Christian faith, he was intertextually transferred into our everyday life. The legend is primarily defined by the presence of one of the saints, and the folklore genre of the legend and the functions they perform in the material collected and analysed are therefore presented. The instructive ending of the legends suggests that one of their basic functions was also educational or pedagogical.

1 Uvod

Apostol Peter, njegova vloga in prisotnost v Katoliški cerkvi, so nezanemarljivi. Vernikom je (bil) lahko zgled, kako se je mogoče spreobrniti, in s svojim, povsem človeškim nepravljicnim¹ značajem daje upanje. Zato je razumljivo, da so si prigode iz njegovega življenja izposodili tudi naši predniki kot motivacijo za vzgojo. Z njegovim zgledom so želeli prepričati otroke oz. so verjeli tudi sami, da bi bile aplikacije njegovih dejanj lahko primeren vzgojni vzvod. A postaja vedno bolj očitno, da današnji svet otrok in mladostnikov oblikujejo podobe, povsem različne od svetniških, in vedno bolj se zdi, da je v tem prispevku predstavljena vloga legend preživeta. V nasprotju s tem pa (lastna) poimenovanja še naprej pričajo o prisotnosti prvaka med apostoli v naši družbi. Gradivo² za raziskavo je bilo že zapisano oz. natisnjeno in je bilo pridobljeno v rokopisni zbirki na Inštitutu za slovensko narodopisje (ISN) ZRC SAZU, v različnih časopisih, revijah in zbirkah oz. monografijah. Precejšen del predstavlja gradivo iz zbirke Glasovi, ki prinaša folklorne pripovedi s širšega območja slovenskega ozemlja. Zbrane legende so bile zapisane v obdobju od sredine 19. do začetka 21. stoletja in na celotnem slovenskem etničnem ozemlju (vključujoč tudi zamejstvo).

2 Sveti Peter

2.1 Življenjepis svetega Petra

Apostol Peter je bil rojen v ribiški vasi Betsajda (Galileja), nato se je priženil v mesto Kafarnaum. Po poklicu je bil ribič in pomembnost tega poklica Sveto pismo še kako poudarja. Dobil je Jezusovo povabilo v njegovo družbo (»Hodi za menoj in napravil te bom za ribiča ljudi«³ in »Ne boj se, odslej boš ljudi lovil!« (Lk 5,3–11)). Jezus je učil množice prav iz Petrovega čolna, kar naj bi pomenilo, da bo pri učenju ljudskih množic v Cerkvi Peter posrednik med Kristusom in njimi; ribiška naloga 'lovljenja' ljudi mu je bila zaupana ne z lastno, ampak z božjo močjo. Kristus mu je z novo življenjsko nalogo spremenil tudi ime: »Ti si Simon, Jonov sin: ti se boš imenoval

¹ Za pravljicne osebe je značilno črno-belo slikanje človeških značajev.

² Zbrano v času podiplomskega študija 2004–2009.

³ V Svetem pismu je zapisano, da je Jezus poklical Petra in njegovega brata Andreja, ko sta metala mreže v morje, in jima rekel: »Hodita za menoj in napravil vaju bom za ribiča ljudi.« Takoj sta pustila mreže in šla za njim (Mk 1, 16–18).

Kefa.« (Jn, 1, 40–42) Pomen tega imena je Kristus sam razločno opredelil⁴: »Ti si Peter (Skala) in na to skalo bom sezidal svojo cerkev in peklenska vrata (moč pekla in časa) je ne bodo premagala in dal ti bom ključne nebeskega kraljestva ...« (Mt 16,13–17).

Z besedami »Hodi za menoj!« je bilo Petrovo šolanje končano, uspešno in dokončno, vsa njegova človeškost se je dvignila na stopnjo, kjer odloča samo še Bog in božja moč. Šele tedaj je bil Peter res nosilec svojega imena, tj. skala, ves božji in poleg tega še po človeški značajnosti nam blizu, zaupanja vreden (Leto svetnikov 2000: 677–679).

Peter je v Jeruzalemu kmalu zasedel visok položaj in z Jezusovo (po)močjo kmalu naredil številne čudeže. Deloval je v Antiohiji in Mali Aziji, preden je prišel v Rim, kjer je v tistem času vladal cesar Neron. V Rimu ga je pri oznanjanju Kristusove besede Neron zavrl, ga dal zapreti in obsoditi na smrt s križanjem, in sicer leta 64 ali 67. Iz njegovih ust niso prišle nobene besede prošnje za lastno življenje ali pritožbe; edine Petrove besede so bile, po izročilu, »naj ga križajo z glavo navzdol, saj ni vreden, da bi umrl kot Kristus« (Schauber, Schindler 1995: 323).

2.1.1 Sveti Peter kot zavetnik

Sv. Petra so si za svojega zaščitnika oz. zavetnika izbrali papeži, škofija Osnabruck, mesarji, steklarji, mizarji, urarji, ključavničarji, kovači, topilničarji, lončarji, zidarji, opekarji, graditelji mostov, kamnoseki, izdelovalci mrež, suknarji, mlinarji, ribiči⁵, trgovci z ribami, ladjarji, brodolomci, spokorniki, spovedovanci, device (Schauber, Schindler 1995: 322). Sv. Petru so se priporočali tudi pri kačjem piku, vročici, steklini, obsedenosti in bolečinah v nogah, proti volkovom. Upodobljen je kot apostol ali papež s ključi, palico, knjigo – svitkom, ribo, križem ali petelinom.

⁴ Peter je ob izviru Jordana izpod mogočne pečine odgovoril na Jezusovo vprašanje, kdo je Sin človekov: »Ti si Kristus, sin živega Boga.« Peter je povedal to, kar mu je razodel Bog, in tako izrazil, da hoče biti glasnik božje in ne samo človeške resnice.

⁵ Povsem naravno je, da so si ga, zaradi njegovega prvotnega poklica, za svojega zavetnika izbrali ribiči. Posebno slovenski ribiči v okolici Trsta ga zelo častijo. V njihovi prestolnici, pri Sv. Križu pri Trstu, obhajajo njegov god kot svoj praznik s slovesnim cerkvenim opasilom (zahodno žegnanje, prošenje) (Kuret 1998: 497).

2.1.2 Lastna imena, izpeljana iz imena Peter

Evangelisti, ki so pisali v grščini, so uporabili ime Petros, latinski prevajalci so uvedli ime Petrus, ki je bilo do tedaj v latinščini neznano. Tudi med kristjani je bilo priljubljeno in v poznem srednjem veku povsod zelo v rabi, gotovo med moškimi imeni takoj za imenom Ivan (Merkù 1992: 105).

Pri nas je ime Peter izpričano že v 9. stoletju (l. 847) – v 2. knjigi GZS⁶ je omenjen Petrus, nečak tržaške nune Maru. Imeni Pero in Petrus sta prav tako omenjeni v *Čedadskem evangeliju*. V urbarju loškega gospostva je leta 1291 zapisan Petrus, kmet na Suhi; v tolminskem urbarju 1377 Pero, kmet v Kneži, ter Petrus Benedinchic, kmet v Volčah; v urbarju za Vipavo leta 1499 pa že slovenska oblika Peter Tupelshhakh, kmet s Planine. Po Merkùju Kos izpričuje v svojih primorskih urbarjih imensko obliko Petrus okoli leta 1200, slovensko imensko obliko Peter, tudi v zapisu Petter, okoli leta 1300. Ime Petra je ženska oblika imena Peter, pojavi se v 18. stoletju in je bilo v modi zlasti med leti 1980 in 1994 (Keber 1996: 390).

Danes⁷ je v Sloveniji 13.146 oseb z imenom Peter; ime Peter je med moškimi imeni po pogostnosti uvrščeno na enajsto mesto. Število žensk z imenom Petra je 9.102. Med vsemi ženskimi imeni je ime Petra po pogostnosti uvrščeno na dvanajsto mesto.

Peter je pri Francozih Pierre; pri Špancih Pedro; pri Italijanih Pietro, Piero; pri Nizozemcih in Flamcih Pieter; pri Nemcih Peter; pri Angležih Peter, skrajšano Perry; pri Dancih Peer in Per; pri Rusih Petr; pri Poljakih Piotr; pri Hrvatih in Srbih Petar. Manjšalnice navedenega imena so Petrac, Petrc, Petrč, Petrica, Petriha, Petrika idr. (Keber 1996: 394).

Priimek Petrič – preden je nastal priimek, je bila to manjšalna oblika imena Peter – med prvimi zapisi se omenja v *Starogorskem rokopisu* – Jeler, sin rajnega Petriča. Danes je ta priimek znan po vsem slovenskem prostoru: Petrič, Petrić, Petric. Iz te osnove nastajajo priimki Petriček, Petričić, Petricig. Imenska oblika s formantom -uša se na začetku pojavi v *tržaških kodeksih*, *Starogorskem rokopisu*, danes še obstaja priimek Petruša. Priimek Peterlin (nem. formant -elin) se je udomačil po vsej Sloveniji, in

⁶ Gradivo za zgodovino Slovencev.

⁷ Informacija, najdena na spletni strani www.stat.si 16.10.2022, podatek na dan 1. 1. 2022.

sicer tudi kot Petrl, Peterle, Peterlič, Petrič. Iz cele imenske osnove s formantom -ec so nastali priimki Peterc, Peterec, Peteric, Peterca, Peterčič. Z naslednjimi obrazili so nastajali navedeni priimki: -in, -ina: Peterin, Petarin, Petrin, Petrinec, Petrinič, Petrinčič; -ica: Petrica, Petra; -ik, -ka, -ko: Petrik, Peterka, Petka, Peterko, Peterkovič, Petrak; -n: Peternac, Peternanec, Peternik, Peternel, Petnel idr. (Keber 1996: 394–395).

Po cerkvah so bili poimenovani številni kraji ali deli krajev na slovenskem ozemlju, ki se običajno začenjajo s S., Sv., Šent- ali Š-. Ta imena ponavljajo hagianim z njegovim svetniškim prilastkom vred. Na Koroškem pišejo povsod Št. (Šent): Št. Peter pri Šent Jakobu v Rožu; Št. Peter pri Celovcu; Št. Peter pri Grabštanju in Št. Peter pri Velikovcu. Svetniški pridevek se je prilikoval imenu v ljudski obliki Šempeter pri Gorici, Šempeter v Savinjski dolini; pri enem samem krajevnom imenu pa se je pridevek obrusil do skrajnosti: Špeter, narečno Špieter. Vojna je zaradi ideologije očitno pustila pečat tudi slovenskim krajevnim imenom (Keber 1996: 395).

Ljudje so znanim svetnikom in svetnicam v čast začeli graditi oz. posvečevati cerkve. Vendar so svetniku morali zaupati, da so mu zgradili cerkev in ga sprejeli za svojega posebnega zavetnika. Cerkveni patrociniji so torej pomembno merilo pri ugotavljanju razširjenosti češčenja kakega svetnika.

Župnijskih⁸ cerkva sv. Petra v Sloveniji je 27⁹, podružničnih¹⁰ pa 35¹¹, skupaj 62. Ime patrocinija Petra pri poimenovanju cerkva se pojavlja tudi v zvezi s sv. Pavlom, in sicer jima je skupno posvečenih 20 cerkva (9 župnijskih in 11 podružničnih) (Plešec 1983: 60–63).

⁸ Župnija – najmanjša upravna enota Katoliške cerkve (SSKJ 1995: 1712).

⁹ LJ: Ljubljana – Sv. Peter, Blagovica (Lukovica pri Domžalah), Komenda, Naklo, Preddvor, Radeče, Radovljica, Selca, Spodnji Log (Stari trg ob Kolpi), Št. Peter – Otočec, Črnomelj; MB: Bočno ob Dreti, Buče (Šmarje pri Jelšah), Gornja Radgona, Sv. Peter na Kronske gori, Sv. Peter na Medvedjem selu, Sv. Peter pod Sv. gorami, Sv. Peter pri Mariboru, Sv. Peter v Savinjski dolini, Žiče, Zavodnje; KP: Gabrovnica (Komen), Ilirska Bistrica – Sv. Peter, Klanec (Kozina), Šempeter – Pivka, Šempeter – Gorica, Temnica (Kostanjevnica na Krasu) (Plešec 1983: 60–61).

¹⁰ Teritorialna enota Katoliške cerkve, ki nima stalnega duhovnika in je podrejena župniji (SSKJ 1995: 876).

¹¹ LJ: Kamni vrh pri Ambrusu, Gora nad Begunjami na Gorenjskem, Studenc na Blokah, Dolenje Jezero (Cerknica), Stankovo (Brežice), Korita (Dobrič), Prigorica (Ribnica), Zaudlje (Dragatuš), Kamniška planina, Drašiči (Metlika), Dvor pri Polhovem Gradcu, Koritnice (Raka – Krško), Lož (Stari trg pri Ložu), Pšata (Sv. Jakob ob Savi), Žunovec (Šentrupert), Dob pri Šentvidu pri Stični, Bodovlje (Škofja Loka), Gorenji Mokronog, Jezero (Trebnje), Vrh nad Želimljami; MB: Ribičje (Gortina – Muta), Sv. Rupert nad Laškim; KP: Odoline (Hrpelje), Grgar (pokopališče), Gorice (Hrenovice), Izola, Ovčje (Košana), Perati (Livek), Osek (nad vasjo), Piran, Loje (Podmelec – Most na Soči), Brezovo Brdo (Hrpelje), Dobravlje (Vipavski križ), Raven.

2.1.3 Verovanja in pregovori, povezani s sv. Petrom oz. dnem sv. Petra

Preprost človek je znal obredno oblikovati, poglobljati in bogatiti svoje življenje na dan, ko goduje sv. Peter – v poletnem času koledarskega leta in svetem času cerkvenega leta. Ob tem se je oklenil krščanstva, a kljub temu ni zavrgel predkrščanske miselnosti. To dokazuje, da je bilo življenje v preteklih dobah bogato, in kljub temu da se je čas spremenil, marsikaj ni izginilo iz ljudskega izročila (Kuret 1989: 5). Petrovo (29. junij) naj bi bilo pomembno tudi za vreme, gre za čas sredi zorenja žit, zato so se pojavile naslednje misli, verovanja: »Rž mora biti o sv. Petru že zrela.« (Dolenjska, Raka); »Žanjice čakajo dan po sv. Petru in Pavlu rž samo še dopoldne, popoldne pa mora biti že zrela in jo gredo žet.« (Krško polje); »Proso pa mora biti,« ob Petrovem, »že tako veliko, da se lahko v njem vrana skrije.« (okolica Škofja Loke). Po tej veri naj bi tudi kukavica odletela iz naših krajev, ko zagleda na njivi rženo kopico. »Zatorej kadar kukavica še po Petrovem kuka, ne bo dobro leto.« (Kuret 1998: 498). Na praznik sv. Petra in Pavla se mora začeti vročina, zato naj bi »Sveti Peter polena prikladal,« v nasprotju s sv. Jakobom, ki »priklada štores« (Ljubljana Polje).

»Sv. Jurja luža in svetga Petra suša naredi dobro leto.« Kmet naj bi se namreč v tem obdobju bal dežja. »Če na Petrovo dežuje, bo pšenica rjava,« so verjeli ponekod na Dolenjskem in v Beli krajini. Drugod pa je Petrov dež obetal piškave orehe (Štajerska, Dolenjska) ali slabe lešnike (Bela krajina) pa malo kovanja (Ljubljanska okolica, Dobrunje). »Kadar na Petrovo grmi, tisto leto lešnikov in orehov ni.« (Štajerska) (Kumer 2006: 52). Korošci pa menijo, da »gre ajda v košt¹²,« če bo ob Petrovem deževalo, zato se v tem obdobju, na ta dan veselijo dežja.

2.1.4 Predmetna, stvarna pojavnost, povezana z imenom Peter

Vpetost slovenske družbe v skupni evropski ali širši kulturni prostor, razvoj jezika, kulture družbe v celoti pa tudi nazorno izražajo izimenske besede, izrazi in frazeologemi kot del splošne leksike (Keber 1996: 49). Keber navaja, da so pri nas skoraj vsa znana imena zastopana v rastlinskih imenih, tako tudi Peter – npr. v imenu rože *petrov keljuček* oz. *sv. Petra keljuč*, gre za rosnico, zdravilno rastlino s pernatimi listi in škrlatno rdečimi cveti v grozdih (SSKJ 1995: 1181). Izsvetniška poimenovanja se

¹² Kar pomeni, da bo dobro obrodila (Plešec 1983: 61–63).

pojavnjajo tudi pri sadežih, ki dozoriijo v tistem času, ko določeni svetnik goduje. Z imenom Peter so povezani naslednji izimenski izrazi:

petrovka (hruška, ki dozori v času, ko goduje sv. Peter; drobna hruška zelenkasto rjave barve, ki dozori v začetku julija (SSKJ 1995: 839);

petrovac (zgodnji krompir) – Kostel ob Kolpi // *petruha* (vzhodno Štajersko);

petrovača – jabolko ali hruška, ki dozori ob Petrovem (Keber 1996: 55, 394).

Ptica sv. Petra se nanaša na prvotni Petrov (Simonov) poklic in jo po Erjavcu navaja tudi Pleteršnik v slovarju¹³ (2006: 358). Prav tako se na sv. Petra nanaša *uho sv. Petra*, po Erjavcu *morsko uho*, latinsko *haliotis tuberculata* (Keber 1996: 395; Pleteršnik 2006: 707¹⁴). Gre za polža, ki je brez zavojev, ima obliko latvice in živi v morju, prilepljen na skalnato podlago (SSKJ 1995: 575).

Z izrazi, izpeljanimi iz imen, se poimenuje določene predmete vsakdanjega življenja. Pierrot je šaljiiv lik v francoski pantomimi, goljufan ljubček ali prismojen sluga, od tod tudi ime za obláčilo – *pirot*. S tem v povezavi je tudi ruski *Petruška »lutka«*, glavni igralec ruskega komičnega gledališča. Po španskem Petru (*Pedru*) naj bi se imenovala tudi *nočna posoda*, zapah. Peter je tudi ime za *ogrodje v gospodarskem poslopju*, na katerem mlatijo žito na podu, in prostor nad podom. Prvotno naj bi pomenil ogrodje, neke vrste oder, ki je bil v zvezi s sušenjem žita in z mlatvijo (Slovenski etnološki leksikon 2004: 413), podobno pomenijo petre tudi *stojalo za sušenje perila*. Obstaja igra *Črni Peter*, igra s kartami, kjer izgubi tisti, ki mu ostane v rokah karta Črnega Petra, in otroška igrica *Ali je Peter doma*, pri kateri odrasli prime otroka za nos in ga vpraša: »Ali je Peter doma?«

Zaradi dolge tradicije krščanstva in kot dokaz živosti svetopisemskih oseb in svetniških imen v našem kulturnem prostoru je nastala tudi bogata frazeologija, ki je večinoma tesno povezana s svetnikom, nastopajočim v njej, z njegovim življenjem in njegovimi doživetji (Keber 1996: 65). Navajam nekaj primerov rečenic, v katerih nastopa ime Peter: *Peter ali Pavel* – »kdor koli«; nemško *Dem Peter nehmen und dem Paul geben* – »vzeti, sposoditi si od koga in dati komu drugemu«; nemško *Ein Petreskopf haben* – »biti trdoglav«; hrvaško in srbsko *Na lijevo Petrovo* – »v nedogled, nedoločen

¹³ Ptica sv. Petra – die Sturmschwalbe (thalassindroma).

¹⁴ Gemeines Seeohr, die knotige Ohrschnecke (haliotis tuberculata) je uho sv. Petra.

čas»; angleško *Petrov novčič*, *Peter's penny* – »prostovoljni darovi svetemu sedežu«; španski izraz *ni don Pedro ni Periquillo* – »ne tič ne miš« in frazeologem *como Pedro en su casa* – »ne da bi se na koga oziral, brezobzirno, predrzno« (Keber 1996: 394–395).

3 Legende o svetem Petru

3.1 Žanr legende

Razlaga besede legenda je odprta, v tej vrsti povedk gre za preplet žanrov, kar potrjuje tudi razlaga omenjenega gesla v *Enzyklopädie des Märchens*. Potrebam po katalogiziranju ni mogoče ugoditi; Felix Karlinger tako ohranja nedoločenost termina legenda, saj je v različnih kulturnih in jezikovnih prostorih komaj mogoče razločiti vrste pravljica – (pri)povedka – legenda (*Enzyklopädie des Märchens* 1990: 870).

3.2 Funkcija legend

Legenda je zgodba iz življenja svetih oseb, prerokov, mučencev in svetnikov, vzeta iz verskega izročila. Praviloma se legende navezujejo na judovsko in krščansko izročilo, lahko tudi na muslimansko, hindujsko ali budistično. V njihovem središču je najpogosteje pripoved o čudežnem dogodku, ki potrjuje svetost takšnih oseb (v krščanskem svetu Kristusa, njegove matere ali svetnikov), hkrati pa je plačilo ljudem za dobra dejanja ali kazen za grešnike. Izvor legende so svete knjige posameznih verstev, življenjepisi svetnikov ali pa apokrifno slovstvo, ki ni kanonično priznано (*Enciklopedija Slovenije* 1987: 117; Stanonik 1999: 279).

Marija Stanonik (1999: 279) razlaga, da so se na slovenska tla začele širiti legende, zapisane v nemščini in latinščini, s češčenjem svetnikov in z ustanavljanjem prvih samostanov od 10. stoletja naprej. Na tej podlagi so se verjetno že v 12. in 13. stoletju začele v slovstveni folklori oblikovati legende v verzih¹⁵ in prozi, s pripovedmi o starozaveznih očakah in prerokih, Kristusu, devici Mariji, apostolih, mučencih in svetnikih. V njih se je krščanska tradicija prepletala z bajčnimi in pravljječnimi sestavinami. Reformacija je legende zavračala, barok je zopet uveljavljal legendne

¹⁵ V 17. stoletju (obdobje baroka) vsebuje verzificirane legende *Kalobski rokapis*.

snovi¹⁶ kot del cerkvene književnosti. V prozi so namreč postale sestavni del baročnih pridig Janeza Svetokriškega, Rogerija Ljubljanskega in Jerneja Basarja, med bralci pa so se širile tudi s prvimi svetniškimi življenjepisi. Razsvetljenstvu je bila legenda tuja.¹⁷ Kot književni žanr so jo na Slovenskem odkrili v obdobju romantike (Stanonik 1999: 279–280).

William R. Bascom (1965: 279) je opredelil štiri funkcije folklore: folklor razkriva človekove frustracije in pomeni poskus pobega v fantazijo izpod raznih oblik represije družbe nanj; legalizira, potrjuje kulturo, upravičuje njene rituale in institucije; igra pomembno vlogo v poučevanju; vzdržuje podrejenost sprejetim vzorcem vedenja. Podobne ali celo identične funkcije imajo lahko različni tipi folkornih žanrov. Ravno tako je mogoče, da ima isti tip folklore več različnih funkcij.

3.2.1 Pedagoška funkcija legend

Pedagoški pomen različnih folklornih oblik je izpričan po vsem svetu; v slovstveni folklori lahko najdemo nauke in zagovarjanje principov, kot so marljivost, spoštovanje staršev ter smešenje lenobe, uporništvu in snobovstva (Bascom 1965: 293–294). Pogosto torej že sam naslov legende kaže na poučni, vzgojni namen: *Bodimo usmiljeni in odkritosrčni; Pomagaj si sam in Bog ti bo pomagu oz. lahko zasledimo podnaslov: /.../ slovenski mladini v poduk in zabavo* (Kosi 1897: 101).

Najboljši zgled, ki nam razkrije težnjo po vzgoji v veri oz. zaupanju v Boga, je zagotovo sv. Peter, ki velikokrat na podlagi lastne izkušnje ob koncu, v nauku izrazi utemeljeno vero v Boga: *Tedaj je Peter osramočen povesil glavo. »Odpusti, Gospod, da sem mogel slabo misliti o tebi. Saj vem in verujem, da vse, kar storiš, prav storiš.«* (Meško, 1931)

¹⁶ Barok je v precejšnji meri v nasprotju z renesanso; je bolj versko in moralistično usmerjen. Številne bratovščine, kongregacije in druge laiške skupnosti so oživile in razvile raznovrstne pobožnosti: romanja, procesije, molitvene shode, Marijino češčenje in podobno. Dijaki jezuitskih kolegijev so prispevali k utrjevanju katoliške vere z gledališkimi predstavami, kapucini so prirejali pasijonske igre /.../ Vsakdanje življenje v času katoliške obnove je zahtevalo uporabo slovenskega jezika, o čemer pričajo številni rokopisni zapisi nabožnega značaja. Svoj baročni razcvet je dosegla v pridižni prozi Janeza Svetokriškega /.../ V ta kontekst gre postaviti tudi legende (kot so bile pridige polne primerov, alegorij idr.) (Kos 1991: 101).

¹⁷ Razsvetljenstvo je bilo idejno gibanje v Evropi v 18. stoletju; v razumu je videlo bistvo človeka; kulturo je skušalo osvoboditi cerkvenega varuštva, mysticizma in praznoverja. Zavzemalo se je za toleranco in verjelo v napredek človeštva, ki naj življenje postavi na razumskonaravno osnovo, vodilo pa naj bo znanstveno raziskovanje (Leksikon Cankarjeve založbe 1988: 880).

Funkcija vzdrževanja podrejenosti sprejetim vzorcem vedenja je tako močno prepletena z vzgojno/pedagoško funkcijo, da ju ne moremo ločiti. Če v legendi piše, da je nekaj prav, da tako dela Kristus, ki je nadvse spoštovana, pozitivna, vzorna oseba, naj bi tudi ljudje počeli stvari po njegovem zgledu. V primerih, da jo je sv. Peter zaradi svoje neposlušnosti skupil in obratno, da je bila njegova pokornost poplačana, potem enako čaka tudi druge nastopajoče osebe v legendah ali enako tudi sprejemnike legende, npr. če je bila negostoljubna gospodinja kaznovana, potem je v realnem življenju treba biti gostoljuben.

Legende o poplačani dobroti so zbujevalke upov in potrpežljivosti; pa tudi tolažba – dokaz, da je nekaterim uspelo. Primer: *Ko sta Jezus pa svet Peter hodla po svetu, sta pa en večer prišla tam v eno vas k eni bogi ženi in sta jo prosla za prenočišče. Pa drugega ni imela, jima je kar slamo po tleh pogrnila pa navadne boden rjube. V jutro sta pa vprašala, kaj bi za plačilo.* »Eh,« je rekla, »samo moje delo naj bo blagoslovljeno!« *Gresta naprej. Žena pa začne tiste rjube zlagat. Pa kar zlagata, cel dan zlagata, polna hiša je bla tistih rjub. /.../ (Gričnik 1995: 440)*

Moralna nota legend je največkrat prikazana prav ob koncu same legende, bodisi eksplicitno bodisi implicitno.

4 Zaključek

Če se v sklepu navežem na uvod, v katerem sem izpostavila pojavnost svetega Petra v vsakdanjem življenju in vzgojno funkcijo povedk s krščansko vsebino, lahko iz izkušenj dela z otroki in mladino potrdim, da slednjo bolj kot pripovedovanje, kakršno je živelo včasih med ljudmi, opravljajo e-kanali in sodobne aplikacije ter socialna spletna omrežja. Nekdanje ideale, kot je spreobrnjenje svetega Petra in upanje za vsakega smrtnika, so nadomestili sodobni vplivneži (influencerji), ki so postali najstniški idoli ter nemalokrat tudi zgled odraslim.

V nasprotju z zgoraj zapisanim pa statistika imen kaže, da moško ime Peter oz. žensko Petra nista izgubila na svoji veljavi, priljubljenost ženskega imena, ki je bilo najpogostejše v osemdesetih letih prejšnjega stoletja, se je celo povečala. Prav tako ni v praksi spreminjanje zemljepisnih ter stvarnih imen, kadar niso povezana z določeno (politično) ideologijo. Zalomi pa se najbrž pri poznavanju frazeologije. V splošnem namreč velja, da danes učenci niti ne poznajo niti ne uporabljajo

pregovorov, o takšnih, ki so v praksi bili pogosto rabljeni, npr. da sveti Peter odpira nebeška vrata, pa najbrž sploh ne razmišljajo. Nebesa kot univerzalni imaginarni prostor/kraj so pri mladostnikih v veliki meri nadomestili Tilted Towers, Rocky Reals, Pleasant Park.¹⁸ Igre namreč omogočajo igralcem, da se vživijo v igro in živijo povsem drugo življenje znotraj virtualnega sveta. Igralec se lahko prelevi v kateri koli lik – bojevnika, čarovnika, roparja, s katerim se nato podaja na misije, na katerih zbira predmete, se bori s pošastmi ter izpopolnjuje svoj lik. Zanje je značilno, da nimajo konca in se lahko igrajo v nedogled (Meh 2012: 17). Opravljena analiza je namreč pokazala, da otroke na internetu poleg socialnih omrežij najbolj pritegnejo igre; poleg strelskih iger so to pustolovske igre v imaginarnem svetu (Meh 2012: 36–38).

Literatura in viri

- Arhiv Inštituta za slovensko narodopisje* (ISN). ZRC SAZU.
- William R. BASCOM, 1965: Four Functions of Folklore. *The study of Folklore*. Ur. Alan Dundes. Englewood Cliffs: Prentice Hall. 279–298.
- Janez CERKVENIK, 1858: Korant. *Kmetijske in rokodelske novice* 16/31. 245–246.
- Marija CVETEK, 1993: *Nas voča so zapodval*. Bohinske pravljice. Ljubljana: Kmečki glas.
- Franc ČERNIGOJ, 1988: *Javorov budič*. Ljubljana: Kmečki glas.
- Janez DOLENC, 1992: *Zlati bogatin*. Tolminske pripovedke. Ljubljana: Kmečki glas.
- Janez DOLENC, 2000: *Kres na Grebljici*. Povedke iz Loškega pogorja. Ljubljana: Kmečki glas.
- Ida DOLŠEK, 2000: *Kaku se kej narod ribta*. Folklorne pripovedi od Litije do Čateža. Ljubljana: Kmečki glas.
- Enzyklopädie des Märchens*, 1990. Ur. Kurt Ranke. Berlin, New York: W. de Gruyter.
- L. FERICNIK, 1873: Kristus in sv. Peter prenočujeta. *Besednik* 10/5. 78.
- Josip FREUENSFELD, 1884: Verske bajke. *Kres* 4/6. 299.
- Josip FREUENSFELD, 1884: Verske bajke. *Kres* 4/7. 346–347.
- Anton GRICNIK, 1995: *Noč ima svojo moč, Bog pa še večjo: Pobjorje pripoveduje*. Ljubljana: Kmečki glas.
- Anton GRICNIK, 1998: *Farice. Haloške folklorne pripovedi*. Ljubljana: Kmečki glas.
- Miran HLADNIK, 1982: Mladini in preprostemu narodu v pouk in zabavo. *Otrok in knjiga* 16, 27–33.
- Jožef ISKRAC, 1859: Zakaj ima sveti Lukež vola. *Novice* 17/37. 291–292.
- J. F. St., 1868: Kovač s Pasjega brda. *Kmetijske in rokodelske novice* 26/24. 190–191.
- Valentin JARC, 1878: Kako je prvi gostilničar v nebesa prišel in drugi za njim. *Vrtec* 8/4. 75–76.
- Jezus in sv. Peter, 1889: *Dom in svet* 2/9. 189.
- J. P. PLANINSKI, 1887: Kako je prišel kovač na luno. *Vrtec* 17/6. 77–78.
- Serafin KARLOVCAN, 1989: Zakaj dežuje, kadar mladenič v vojsko grede. *Loski razgledi* 36/1. 192.
- Katekizem katoliške cerkve*, 1993: Ljubljana: Slovenska škofovska konferenca.
- Janez KEBER, 1996: *Leksikon imen, izvor imen na Slovenskem*. Celje: Mohorjeva družba.
- Jakob KELEMINA, 1930: *Bajke in pripovedke slovenskega ljudstva: z mitološkim uvodom*. Celovec: Družba sv. Mohorja.

¹⁸ Imaginarne lokacije v sodobnih računalniških igrah.

- Nada KERSEVAN, 2003: *Duša na bicikli*: folklorne pripovedi iz Brkinov, doline Reke in okolice. Ljubljana: Kmečki glas.
- Fran KOCBEK, Anton ŽAGER, 1889: Kristus in sveti Peter. Peter rešuje svojo ženo iz pekla. *Popotnik* 10/14. 231.
- Danila KOCJAN, 1993: *Bejži žlodej, baba gre*. Kraške storije. Ljubljana: Kmečki glas.
- Anton KOSI, 1884: Vzveličar in sv. Peter mlatiča. *Vrtec* 14/2. 26.
- Anton KOSI, 1890: *Narodne legende za slovensko mladino* 1. Središče: Samozaložba.
- Anton KOSI, 1891: *Narodne legende za slovensko mladino* 3. Ptuj: Samozaložba.
- Anton KOSI, 1897: *Sto narodnih legend*. Ljubljana: Janez Giontini.
- Anton KOSI, 1937: Ubožec v nebesih. *Slovenski Gospodar* 71/52. 6–7.
- Karel KRAJČAR, 1996: *Kralič pa Lejpa Vida*. Slovenske pravljice in povedke iz Porabja. Ljubljana: Kmečki glas.
- Kristus, sv. Peter in baba*. *Slovan* 11/10. 291.
- Gašper KRIZNIK, 1888: Bodimo usmiljeni in odkritosrčni. *Vrtec* 18/1. 16.
- Zmaga KUMER, 2006: *Od Florjanovega do velikega šmarna*. Celje: Celjska Mohorjeva družba.
- Dušica KUNAVER, 1991: *Slovenska dežela v pripovedki in podobi*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Bogomira KURE, 2004: *Zgodbe ne moreš iz žakla zvrnit: folklorne pripovedi iz Bele krajine*. Ljubljana: Kmečki glas.
- Niko KURET, 1998: *Praznično leto Slovencev, starosvetne sege in navade od pomladi do zime*. Ljubljana: Družina. *Legenda. Gorenjec* 6/48. 1–2.
- Leto svetnikov* 2. Ur. Marijan Smolik. Celje: Mohorjeva družba.
- Anton MEDVED, 1910: *Slovenske legende*. Celovec: Družba sv. Mohorja.
- Mateja MEH, 2002: *Vpliv računalniških iger na otroke*. Diplomsko delo. Maribor: Fakulteta za elektrotehniko, računalništvo in informatiko.
- Ivan MERHAR, 1904: Vekoslav Spindler: Zapihal je jug. *Ljubljanski zvon* 24/12. 760.
- Pavle MERKU, 1972: Nekaj legend iz Karnajske in Nadiške doline. *Traditiones* 1. 187–193.
- Pavle MERKU, 1992: *Svetniki v slovenskem imenoslovju*. Trst: Mladika.
- Pavle MERKU, 1968: Ljudje ob Teru. *Sodobnost* 16/11. 1156–1162.
- Franc Ksaver MESKO, 1922: Gospod in Peter orjeta. *Mladim srcem* III. Prevalje: Družba sv. Mohorja.
- Ksaver MESKO, 1930/1931: Gospod in sv. Peter. *Angelček* 1. 1–4.
- Narodna pripovedka, 1887: *Vrtec* 17/1. 7.
- Jožef PAJEK, 1884: *Črtice iz duševnega žitka štaj. Slovencev*. Ljubljana: Matica Slovenska.
- Jožef PAJEK, 1888: Oves, oset, vražji stric. *Dom in svet* 1/3. 47.
- Plaćilo pridnemu in lenubu*. 1895: *Mir* 14/33. 140.
- Ciril PLESEC, 1983: *Pregled cerkvenih zavetnikov*. Diplomsko delo. Ljubljana: C. Plešec.
- PODGORISKI, 1863: Kristus in sv. Peter. *Slovenski Glasnik* 9/7. 213–214.
- Rado RADESCEK, 1983: *Slovenske legende*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Rado RADESCEK, 1996: *Slovenske legende* 2. Idrija: Bogataj, ABC Merkur.
- Dušan RESEK, 1995: *Brezglavjeki*. Zgodbe iz Prekmurja. Ljubljana: Kmečki glas.
- J. S., 1883: Jezus in sv. Peter, 1883: *Vrtec* 13/2. 22.
- Vera SCHAUER, Hanns Michael SCHINDLER, 1995: *Svetniki in godovni zavetniki*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika*, 1995: Ljubljana: ZRC SAZU, DZS.
- Slovenski etnološki leksikon*, 2004: Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Marija STANONIK, 1999: *Slovenska slovstvena folklor*. Ljubljana: DZS.
- Marija STANONIK, 2003: *Slovenske povedke iz 20. stoletja*. Celje: Mohorjeva družba.
- Statistični urad Republike Slovenije*. Dostop 9. 10. 2008 in 16. 10. 2022 na: www.stat.si
- Sv. Peter in vrag*, 1903: *Gorenjec* 4/35.
- Sveti peter skusi bog biti, 1852: *Slovenska Bčela* 3/45. 366–367.

- Sveto pismo stare in nove zaveze*. Slovenski standardni prevod, 2007. Ljubljana: Svetopisemska družba Slovenije.
- L. ŠTORMAN, 1888: Kovač Lojze. *Slovenski Gospodar* 15/16. 117–118, 126.
- Jože TOMAZIČ, 1944: *Poborske legende*. Ljubljana: Konzorcij »Slovenca«.
- Marija TONČIČ STRANČAR, 2005: *Firke, več drn – firke, več trn*. Prolke, pravce, štorce in prfjetce iz Brkinov in Čičarije. Ljubljana: Kmečki glas.
- Petra TROJAR, 2009: *Regionalne variante slovenskih legend*. Magistrsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- Matija VALJAVEC, 1850: Narodna pripovedka. *Ljubljanski časnik* 1/63. 352.
- Vkradene jetra, 1851: *Slovenska Bčela* 2. 181–182.
- Vrtec, časopis s podobami za slovensko mladost*. Ljubljana: Ivan Tomšič.

SUMMARY

This paper presents a summary of the stories with Christian content, the so-called legends, in which the Apostle Peter appears. The material for the research was obtained from the manuscript collection at the Institute of Slovene Ethnography (ISN) of the Slovenian Academy of Sciences (ZRC SAZU), various newspapers, magazines and collections or monographs. The collected legends were written in the period from the mid-19th century to the beginning of the 21st century in the entire Slovenian ethnic territory, including the borderlands (the neighbouring countries). As the legends of St Peter are included in the research, the first part of the study is a summary of his biography and the naming/subject(s) in which his name appears: St Peter as patron saint; first names, surnames, place names and family names derived from the name Peter; parish and branch churches named after St Peter; beliefs and other object/subject occurrences associated with the name Peter.

Next, the narrative genre of the legend as well as its composition and the spread of the legend(s) on Slovenian territory is defined.

Furthermore, the role or function of the legends in which the Apostle Peter appears is presented; what values can be traced and what they tell us. The fundamental function of folklore, and that of legends, is intertwined from several individual ones, and is manifested in its maintenance of the stability of culture, since folklore is supposed to function within society in such a way as to ensure submission to accepted cultural norms. The educational/pedagogical function is the main focus of the paper, as it is clearly expressed (including by some recorders) and intertwined with other functions in the collected legends; most strongly the function of submission to accepted patterns of behaviour. This is because this is a collection of a genre in which, for the most part, the lesson is expressed directly, is well-founded, and in several cases rushes to the instructive end that is supposed to be its "weight", so that the illustrative story is short, without unnecessary obfuscation.